

УДК 343.1

Д. О. Шумейко
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Постановка проблеми. Європейський вектор розвитку України передбачає необхідність зближення національного законодавства із законодавством країн ЄС, використання рішень ЄСПЛ національними судами, урахування положень міжнародних актів та документів, що сприяє уніфікації правозастосовної практики та своєчасному виявленню та реагуванню на проблеми правового регулювання та застосування щодо тих або інших інститутів та норм. Тому науковий і практичний інтерес становлять приклади законодавчої регламентації СКП (*in absentia*) і його правозастосовної практики у окремих країнах ЄС та деяких країнах пострадянського простору. Такий екскурс дозволить з'ясувати його переваги та недоліки, кращі приклади існуючих практик, а отримані результати взяти до уваги при удосконаленні національного законодавства.

Аналіз останніх наукових публікацій. Питання зарубіжного досвіду нормативного регулювання та практики застосування процедури *in absentia* досліджувались Є. Г. Бендерською, Д. Т. Арабулі, О. М. Дроздовим, І. І. Сливичем, О. В. Маленком, В. Т. Маляренком, Г. В. Матвієвською, О. О. Нагорнюком-Данилюком, В. О. Попелюшком, Р. Г. Песцовим, О. Ю. Татаровим, В. М. Трофименком, В. М. Трубніковим, Т. В. Трубніковою та ін.

Метою статті є дослідження способів нормативного регулювання кримінального провадження *in absentia* у Французькій Республіці, Італійській Республіці, Королівстві Бельгія, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Австрія, Королівстві Данія, Швейцарській Конфедерації, Республіці Болгарія, Чеській Республіці, Королівстві Іспанія, Республіці Польща, Республіці Казахстані, Республіці Білорусь, Естонській Республіці та міжнародних документах. Визначення можливостей запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн у національне право.

Виклад основного матеріалу. Інститут СКП (*in absentia*) закріплено у законодавстві багатьох європейських країн серед яких Франція, Італія, Бельгія, Німеччина, Австрія, Данія, Швейцарія, Болгарія, Чехія, Іспанія, Польща та ін., проте законодавець по-різному підходить до визначення підстав на наслідків його застосування.

Як зазначає Д. Т. Арабулі, у доктрині права держав Заходу для позначення названої форми

кримінального судочинства застосовують юридичну формулу «*in contumaciam*», що в перекладі з латинської мови – «у відповідь на впертість». Це означає заочне винесення вироку в разі неповажної неявки обвинуваченого до суду. Для англосаксонського кримінального процесу характерно винесення заочного вироку з використанням латинської дефініції «*in absentia*», у законодавстві Франції відповідне явище іменується як «*contumace*», в Італії – «*contumacia*», кримінальний процесуальний закон Федеративної Республіки Німеччина оперує терміном «*abwesenheit*». Етимологія наведених категорій свідчить, що підставою для здійснення заочного кримінального провадження є протидія обвинуваченого суду в частині обов'язку особисто бути присутнім у судовому засіданні [1, с. 84].

Розглянемо положення нормативного регулювання цього інституту детальніше.

У кримінальному процесуальному законі Бельгії зазначено про обов'язкову присутність підсудного під час судового розгляду і визначені умови, за яких він може бути представлений адвокатом:

– у справах, пов'язаних зі злочинами, за вчинення яких не передбачено покарання у вигляді позбавлення волі;

– в ході дебатів, які стосуються заперечень, питань, що виникли у ході судового розгляду і не мають відношення до суті справи;

– питання, що стосуються цивільних інтересів.

Суд може дати дозвіл на представлення інтересів підсудного адвокатом, якщо підсудний навів докази неможливості його особистої присутності в судовому засіданні. Водночас, у будь-якому випадку, суд може ухвалити рішення про особисту присутність підсудного у судовому засіданні і це рішення не підлягає оскарженню. Судове рішення щодо особистої присутності доводиться до відома відповідної сторони на вимогу прокурора повісткою, в якій вказується дата, встановлена судом. У разі неявки, судове рішення виноситься заочно.

Оскарження заочного рішення передбачає наступну процедуру. Особа, засуджена заочно, може подати протест протягом п'ятнадцяти днів після вручення їй копії вироку суду. Якщо повідомлення не було доведено до відома в усній формі, підсудний може подати протест. Термін подачі протесту у кримінальних справах становить 15 днів

після отримання підсудним сповіщення про вирок, якщо не було встановлено, що він був ознайомлений з вироком аж до закінчення терміну давності.

Протест доводиться до відома прокурора та сторін у справі. Якщо протест не був доведений до відома протягом 15 днів з дня вручення копії вироку, може початися процедура виконання обвинувального вироку. При цьому, в разі подання апеляційної скарги, справа може бути розглянута в апеляційному порядку. Обвинувальний вирок вважається таким, що не відбувся у випадку подачі протесту (ст. 185, 186, 187 КПК Бельгії).

У Болгарії застосування заочного розгляду кримінального провадження обмежене справами за обвинуваченням у тяжких злочинах, в яких присутність обвинуваченого в судовому засіданні є обов'язковою (п. 1 ст. 269 КПК Болгарії).

Справа може бути розглянута у відсутності підсудного, якщо це не завадить встановленню об'єктивної істини:

1) якщо обвинувачений не знайдений за вказаною ним адресою або він змінив адресу, не повідомивши відповідний орган;

2) якщо місце проживання обвинуваченого не відоме і після розшуку його не встановлено;

3) якщо обвинувачений знаходиться за межами Болгарії і його місце проживання невідоме; він не може бути викликаний з інших причин; він був викликаний відповідно до Закону і не вказав причини своєї неявки (п. 3 ст. 269 КПК Болгарії).

Особа, яка знаходиться за кордоном, може бути допитана компетентним болгарським органом або під його керівництвом за допомогою відео-конференції або телефонної конференції, коли законодавство іншої держави допускає це. Допит проводиться відповідно до болгарського законодавства і положень міжнародних договорів, які регламентують зазначені способи допиту (п. 6 ст. 474 КПК Болгарії). Допит за допомогою відео-конференції за участю обвинуваченого може бути проведений тільки за його згодою і після того, як болгарські судові органи і судові органи іншої держави домовилися про спосіб проведення відео-конференції (п. 1 ст. 474 КПК Болгарії). У заяві про допит повинні бути вказані: причина, через яку особиста явка особи неможлива; найменування судових органів іншої держави; дані про осіб, які проведуть допит; згоду обвинуваченого, який братиме участь у допиті (п. 2 ст. 474 КПК Болгарії). Допит здійснюється безпосередньо судовим органом запитувачої держави або під його керівництвом відповідно до законодавства (п. 3 ст. 474 КПК Болгарії). Допит за допомогою відео-конференції або телефонної конференції в досудовому розслідуванні здійснюється слідчим Національної слідчої служби, а в судовому провадженні – судом (п. 7 ст. 474 КПК Болгарії). Засуджена заочно особа має право на

перегляд справи протягом 6-ти місяців у тому випадку, якщо вона надасть докази щодо наявності поважних причин з приводу її відсутності на розгляді справи (ст. 423 КПК Болгарії) [2].

Заочний розгляд справи передбачений також КПК Нідерландів. Так, у ст. 500 КПК Нідерландів зазначено, що якщо обвинувачений не є неповнолітнім, він не зобов'язаний бути присутнім на судовому засіданні.

Встановлення факту виклику до суду відбувається за ініціативою суду (ст. 348 КПК Нідерландів). Якщо процедура виклику визнана належною, а обвинувачений не з'явився на судове засідання, суд вважає його стороною, яка не виконала своїх зобов'язань і продовжує розгляд справи без його присутності [3].

Це правило діє, навіть якщо обвинувачений заздалегідь повідомляє про свою відсутність і висловлює прохання відкласти слухання чи наводить аргументи свого захисту, сформульовані у письмовій формі, і навіть якщо обвинувачений відсутній не з власної вини. Суд уповноважений наказати обвинуваченому з'явитися або забезпечити явку обвинуваченого з допомогою поліції (ст. 272 КПК Нідерландів).

Обвинувачений, якого суд першої інстанції визнав винуватим заочно, може подати заперечення (ст. 399 (1) КПК Нідерландів), це надає обвинуваченому право повторного розгляду його справи у повному обсязі (ст. 403 КПК Нідерландів).

У рішенні ЄСПЛ цитуються положення КПК Нідерландів та позиції Верховного Суду країни щодо прав сторони захисту при розгляді справи без присутності обвинуваченого. Це становить інтерес не тільки з точки зору законодавчого регулювання відповідного інституту, а й щодо оцінки практики його реалізації національним судом та ЄСПЛ.

Так, зазначено, що питання, яке викликало суперечки між дослідниками, – чи може захист заявника, оголошеного стороною, що не виконала своїх зобов'язань, здійснюватися захисником, було розв'язане рішенням Верховного суду від 23 листопада 1971 року, (NJ, 1972 p., c. 293). Суд керувався тим, що наслідком надання такого права було б набуття заочним судовим розглядом такого змагального характеру, що несумісний з основною ідеєю Кримінально-процесуального кодексу, адже підсудний, якого оголошено стороною, що не виконала своїх зобов'язань, міг би подавати заперечення щоразу, відчуваючи, що його не було б визнано винуватим. Верховний Суд також зауважив, що, відтоді як запроваджено Кримінально-процесуальний кодекс, законодавчий орган значною мірою обмежив право на подання заперечення, але при цьому характер заочного судового розгляду не було змінено. У підсумку, жодна стаття Кримінально-процесуального кодексу, жоден принцип неписаного права не дозволяє за-

хисникові підсудного, якого оголошено стороною, що не виконала своїх зобов'язань, вести захист свого клієнта на заочному слуханні справи.

Однак Верховний суд погодився з тим, що суд першої інстанції може, на власний розсуд, дозволити захисникові викласти аргументи на захист обвинуваченого, якого було оголошено стороною, що не виконала своїх зобов'язань. Така практика досить поширена. Верховний суд твердо вважає, що при цьому суд першої інстанції має дотримуватися правила, за яким, якщо захисникові взагалі дозволено виступати, йому також мають бути забезпечені всі права, що надаються стороні захисту. Суд першої інстанції не може встановлювати при цьому будь-яких обмежень стосовно питань, які може ставити захисник; якщо присутні свідки, захисникові має бути надано право піддати їх перехресному допиту.

Верховний Суд дотримується правила, за яким підсудному, котрого оголошено стороною, що не виконала своїх зобов'язань, не надається права на захист через свого захисника. Але рішенням від 26 лютого 1980 року (NJ, 1980 р., с. 246) Верховний суд встановив прецедентну практику, за якою існує один виняток: у цьому рішенні суд ухвалив, зокрема на підставі статті 6 Конвенції, що суд першої інстанції зобов'язаний дозволити захисникові вести захист обвинуваченого, якого було оголошено стороною, що не виконала своїх зобов'язань, якщо є думка, що обвинувачений не з'явився на слухання через «непереборні причини» і суд не вбачає підстав для перенесення розгляду справи. Верховний Суд погодився з безпосереднім висновком із цього – що в будь-якому випадку захисникові, якщо він звертається з таким проханням, має бути надана можливість доводити існування таких причин (рішення від 10 жовтня 1989 року, NJ, 1990 р., с. 293, та від 19 грудня 1989 р., NJ, 1990 р., с. 407).

У рішенні від 16 лютого 1988 року (NJ, 1988 р., с. 794) Верховний Суд визнав, що «непереборна причина» існує не лише тоді, коли обвинувачений не має можливості з'явитися, а й коли є такий важливий для обвинуваченого інтерес, завдяки якому – з огляду на всі обставини, що можуть вважатися доречними, – він має підстави не з'явитися на судовий розгляд і, отже, може очікувати перенесення судового розгляду його справи на якусь пізнішу дату, коли він зможе бути присутнім. Або ж він може вважати, що його захисникові буде дозволено здійснювати захист в його справі.

Верховний суд постійно відмовлявся визнати можливість арешту обвинуваченого «непереборною причиною» для його відсутності (Рішення Верховного суду від 24 листопада 1988 року, NJ, 1988 р., с. 638 від 9 лютого 1992 року).

Якщо захисник бажає вести захист без присутності свого клієнта, він має чітко висловити своє

прохання про це. Самої його присутності недостатньо. Так само недостатньо й вимоги захисника відкласти розгляд справи.

У цьому ж рішенні ЄСПЛ зазначено, Комісія визнала, що практика, встановлена у праві Нідерландів, а саме те, що обвинувачений, особисто не присутній на судовому розгляді, втрачає право вести свій захист через захисника, суперечить вимозі дотримання основних гарантій, наданих кожному, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення. Комісія вважає, що необхідність забезпечення присутності обвинуваченого на судовому розгляді не може виправдовувати винесення рішення проти нього, якщо не вислухано аргументів захисту, які він бажав навести через свого захисника [4].

У ст. 217 КПК Франції зазначено, що суд щодо обвинуваченого може проводитися в заочному порядку *in absentia*, якщо обвинуваченого не можна затримати і він не присутній на суді.

Як тільки судова ухвала про взяття під варту стає остаточною і обвинувачений після затримання переводиться до місця розташування суду присяжних, голова суду присяжних повинен відповідно до ст. 273 КПК Франції встановити особу обвинуваченого і забезпечити, щоб йому належним чином вручили судову ухвалу про взяття під варту. У ст. 274 КПК Франції закріплено, що голова суду повинен запропонувати обвинуваченому обрати адвоката для захисту; якщо обвинувачений цього не робить, то голова суду повинен призначити адвоката для представлення його інтересів. Таке правило існує тому, що відповідно до ст. 317 КПК Франції представлення інтересів обвинуваченого в суді є обов'язковим, і в статті закріплено, що якщо від імені обвинуваченого не виступає адвокат, то голова повинен за власною ініціативою призначити обвинуваченому адвоката. У ст. 320 КПК Франції передбачено, що якщо обвинувачений відмовляється з'явитися в суд після того, як його викликав судовий пристав, голова суду може оформити наказ про явку обвинуваченого до суду в примусовому порядку. Голова суду може постановити також, щоб слухання проводилося, незважаючи на відсутність обвинуваченого.

Якщо після того, як Обвинувальною палатою оформлено постанову про взяття під варту, виявилося неможливим затримати обвинувачену особу, або ж вона не повідомила про себе протягом десяти днів після доставки повідомлення за місцем її проживання, або обвинувачена особа переховується після повідомлення про її затримання, то голова суду присяжних або, за його відсутності, голова суду того округу, де буде засідати суд присяжних, або суддя, який заміщує голову суду, оформляє постанову з вимогою, щоб обвинувачений повідомив про себе протягом наступних десяти днів, при невиконанні якої обвинувачений буде оголо-

шений поза законом, здійснення цивільних прав обвинуваченого буде призупинено, активи обвинуваченого будуть заарештовані на термін, протягом якого буде тривати правопорушення, кримінальне судочинство буде продовжено, а будь-яка особа, що має відомості про місцезнаходження обвинуваченого, буде зобов'язана повідомити про це. У постанові також повинні бути вказані докладний опис тяжкого злочину і деталі постанови про арешт (ст. 627 КПК Франції).

Протягом восьми днів зазначена постанова має бути опублікована в одній з газет департаменту і розміщена на дверях будинку обвинуваченого, при вході в мерію того округу, де проживає обвинувачений, і в залі суду присяжних. Головний прокурор повинен направити копію постанови керівнику Департаменту державних земель того округу, де проживає обвинувачена особа, що не виконує вимоги суду (ст. 628 КПК Франції).

Після закінчення десяти днів суд приймає постанову з питання невиконання вимог суду (ст. 629 КПК Франції).

Адвокат (адвокат (avocat) або повірений (avoue)) не може виступати в суді від імені обвинуваченої особи, яка не виконує вимоги суду. Однак якщо у обвинуваченої особи немає абсолютно ніякої можливості виконати припис постанови, прийнятого відповідно до ст. 627 КПК Франції, то близькі родичі або друзі обвинуваченої особи можуть пояснити його відсутність (ст. 630 КПК Франції).

Якщо суд вирішує, що представлені поважні причини, які пояснюють відсутність обвинуваченої особи, то приймає постанову про призупинення судового провадження та, якщо необхідно, про призупинення постанови про арешт активів на термін, відповідний причині відсутності і співмірний з відстанню, яку необхідно буде подолати для явки в суд (ст. 631 КПК Франції).

Крім вищевказаних обставин, постанова про притягнення обвинуваченого до суду, письмове свідчення про виконання постанови, що вимагає від особи, яка не виконує вказівки суду, повідомити про себе, і письмові свідчення, які підтверджують, що ця постанова була опублікована і оприлюднена, повинні бути оголошені. Після оголошення показань і після того, як суд заслухає пояснення Головного прокурора, суд приймає постанову про заочний порядок (in absentia) судочинства. Якщо будь-які з процедур, встановлених в ст. 627 і 628 КПК Франції, не було дотримано, суд оголошує процедуру, пов'язану з невиконанням вимог суду недійсною і приймає постанову про повторне проведення зазначеної процедури починаючи з моменту вчинення першого протиправного діяння. Іншим чином, суд винесе обвинувальний вирок без допомоги присяжних, не маючи можливості врахувати обставини, що пом'якшують прови-

ну особи, що не виконала вимоги суду в разі винесення обвинувального вироку. Потім суд повинен прийняти рішення щодо вимог цивільних сторін у справі (ст. 632 КПК Франції).

Якщо особа, яка не виконує вимоги суду, визнається винуватою, її активи залишаються під арештом, якщо не прийнято постанову про конфіскацію майна, і депозитний рахунок передається особі, яка має право розпоряджатися цим рахунком, як тільки зникає можливість зміни обвинувального вироку у зв'язку із закінченням терміну, наданого для можливості зняття звинувачення в непокорі суду (ст. 633 КПК Франції).

Після дотримання всіх процедур щодо публікацій, передбачених ст. 634 КПК Франції, особа яка була засуджена обмежується у всіх передбачених законом правах (ст. 635 КПК Франції).

Особа, яка не виконує вимоги суду, не має права подавати скаргу з питань права (ст. 636 КПК Франції) – тобто не має права подати скаргу до касаційної інстанції [5].

В обґрунтуванні своєї позиції у ЄСПЛ, який розглядав справу «Кромбах проти Франції», влада Франції висловила своє бачення щодо співвідношення понять «допомога» і «представництво» у даному випадку у провадженні in absentia. Так, зазначено, що вимога до обвинувачених осіб бути присутніми на судовому засіданні особисто була істотною гарантією належного здійснення правосуддя. За найтяжчих злочинів, які розглядалися судом присяжних і по деяких справах, що передбачали вирок у вигляді довічного ув'язнення, присутність обвинуваченого на судовому засіданні була важливою в інтересах як обвинуваченого, так і потерпілої особи, оскільки суд присяжних, за допомогою якого жителі Франції беруть участь в прийнятті судових рішень, повинен під час засідання в усній формі провести повне дослідження обставин справи.

Обвинувачену особу викликали для представлення своєї версії обставин справи і відповідей на питання суддів, присяжних і прокурора. Обвинувачений, серед іншого, міг оскаржити висновки експертів і свідчення звичайних свідків, викликати свідків з боку захисту і вимагати очної ставки з потерпілими особами. На закінчення, в разі визнання винуватим присутність обвинуваченого давала суддям можливість застосувати покарання з урахуванням його індивідуальних особливостей. Як стверджує влада Франції, не могло бути й мови про те, щоб проводити суд над невідомим обвинуваченим, якого не можна було б не побачити, ні вислухати, так як правосуддя неможливо відправляти виключно на підставі заяв адвоката, оскільки не адвоката засуджували до позбавлення волі або виплату компенсації потерпілим.

Влада Франції зазначила, що життєво важливо було запобігти умисній відсутності обвинувачених

в судовому засіданні або як мінімум перешкоджає припиненню неналежного функціонування системи правосуддя, яке може настати в результаті. Наявність необмеженого права представництва інтересів за допомогою адвоката у кримінальних справах створить серйозний дисбаланс між сторонами в кримінальному судочинстві і сприяє тому, що злочинці не будуть присутні на слуханнях або будуть організовувати своє перебування за кордоном, в той час як їхні адвокати будуть представляти їх інтереси в суді. Крім того, таке необмежене право перешкоджало б зусиллям, що вживаються міжнародним співтовариством для боротьби з безкарністю злочинців, обвинувачених в скоєнні особливо тяжких порушень прав людини, шляхом встановлення механізму їх особистої присутності в суді.

Відповідно, виникло питання, чи міг обвинувачений, який навмисне вважав за краще не з'являтися до суду, мати право «захищати себе ... використовувати правову допомогу захисника» за змістом підпункту (с) пункту 3 статті 6 Конвенції. Влада Франції стверджувала, що обвинувачена особа не має такого права через відмову в цих випадках виконати одну з абсолютних вимог кримінального судочинства, оскільки своєю поведінкою обвинувачений перешкоджає проведенню змагального процесу як мінімум до того моменту, поки він не передумає і не з'явиться або поки його не заарештують. Таким чином, перешкоджання здійсненню права обвинуваченого на адвоката, поки він умисно залишається поза досяжністю влади, не є непропорційною мірою, оскільки виправдано інтересами належного здійснення правосуддя, а саме можливістю завершити розслідування в належний термін і уникнути застосування положень про позовну давність і нікчемності доказів [6].

Як зазначає В.О. Попелюшко у ФРН закон передбачає декілька різновидів основного судового розгляду *in absentia*: 1) у випадках, коли підсудний покидає судовий розгляд або не з'являється на продовження відкладеного основного судового розгляду (§ 231 абз. 2 КПК ФРН); 2) коли підсудний навмисно вводить себе в стан процесуальної невідатності і таким чином навмисно перешкоджає належному проведенню чи продовженню судового розгляду в його присутності, при умові, що він ще не був допитаний по суті обвинувачення, хоча після відкриття основного судового розгляду мав таку можливість (§ 231а КПК ФРН); 3) у випадку видалення підсудного із зали судового засідання у попереднє ув'язнення із-за неналежної його поведінки (§ 177 Закону про судову систему, § 131b КПК ФРН); 4) у разі необхідності забезпечення інтересів правосуддя через врахування інтересів інших підсудних, свідків, а також інтересів самого підсудного при допиті даних осіб (§ 247 КПК ФРН); 5) у випадку звільнення підсудного за його клопотанням від явки на основний судовий розгляд (§ 233 КПК

ФРН); 6) коли основний судовий розгляд проводиться стосовно декількох підсудних, але окремі судові засідання не стосуються того чи іншого підсудного (§ 231с КПК ФРН); 7) у разі використання підсудним права брати участь в основному судовому розгляді (§ 232 КПК ФРН).

Наведений перелік різновидів заочного провадження в кримінальному судочинстві ФРН є включним.

В усіх інших справах і в усіх інших випадках, а саме, коли обвинувачений (підсудний) ухиляється від слідства чи суду перебуванням за кордоном, незалежно від того, вирішується чи не вирішується питання про його видачу іноземною державою, а також у справах, у яких місце перебування його невідоме, провадження *in absentia* законом не передбачене.

Такі випадки у німецькому праві розглядаються як тимчасові переборні процесуальні перешкоди, для подолання яких в КПК ФРН передбачене окреме провадження як альтернатива *in absentia*, зокрема, «спеціальному досудовому розслідуванню» та «спеціальному судовому провадженню» по-українськи (глава 24-1, ст. 323 КПК України) – «провадження стосовно відсутніх осіб» (книга друга, розділ VIII, §§ 276–295 КПК ФРН). Воно здійснюється відносно окремо від основного судового провадження. Його завданням закон називає забезпечення доказів на випадок майбутньої явки відсутнього обвинуваченого (§ 285 КПК ФРН). Проте із закону витікає й інше завдання, а саме, спонукання обвинуваченого до явки в суд шляхом, з одного боку, тимчасової конфіскації його майна (§§ 290–293 КПК ФРН), а з іншого боку шляхом застосування заохочувального заходу у вигляді гарантії недоторканності (§ 295 КПК ФРН) [7, с. 139–140].

Отже, описані приклади свідчать про неоднакове сприйняття інституту СКП, визначення підстав і меж його застосування. Кожна країна виходить з міркувань власних інтересів та соціально-правових реалій. Такий підхід убачається цілком виправданим.

Зі змісту наведеного та інших нормативних актів та практики їх застосування у країнах, які запровадили досліджуваний інститут убачається, що законодавець передбачив механізми, які невідомі національному праву. Зокрема щодо забезпечення виконання особою, яка ухиляється від слідства і суду своїх процесуальних обов'язків шляхом накладення тимчасового арешту на її майно, обмеження у здійсненні цивільних прав, тимчасової конфіскації та ін. Потребує дослідження і практика визнання обвинуваченого стороною, яка не виконала своїх зобов'язань та наслідків такого рішення.

Загалом, вивчення зарубіжного досвіду показало, що триває пошук його оптимального меха-

нізму. Убачається, що він має бути орієнтований на позиції ЄСПЛ та міжнародні документи, що стосуються СКП та враховувати те, що ЄСПЛ та інші інституції ЄС підкреслюють і наголошують на пріоритетності національних конституційних принципів або правових традицій при застосуванні рекомендацій, розроблених на рівні ЄС. Відступ від цих пріоритетів матиме наслідком механічне копіювання положень, практична реалізація яких може бути ускладнена як у правовому, так і у соціальному вимірі.

Особливий інтерес також становлять положення у яких Суд у контексті скарги аналізує законодавство та дії влади і робить висновки про типовесть тієї чи іншої ситуації заочного провадження для певної країни. До такого аналізу потрібно звертатись у кожному випадку застосування позицій ЄСПЛ, це сприятиме правильному розумінню їх змісту та мотивації Суду при їх формуванні.

Висновки. Спільними рисами законодавчого регулювання провадження *in absentia* у різних країнах є: процесуальні гарантії доступу до суду, забезпечення права на захист, визначення випадків, коли можливе застосування процедури *in absentia*, можливість оскарження вироку, належне повідомлення. Відмінності у законодавчому регулюванні стосуються класифікації злочинів щодо яких можлива процедура *in absentia*, обсягу і змісту обмежень з метою забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні.

У міжнародному праві та законодавстві зарубіжних країн на теперішній час не сформовано «ідеальну» модель *in absentia*. Триває лише опрацювання прав обвинувачених, визначення дієвих заходів для їх забезпечення, удосконалення та уніфікація законодавчого регулювання цього інституту у напрямі фіксації загальноєвропейських умов законності процесу, що свідчить про розвиток цього інституту, а не перспективу відмови від нього.

Зарубіжний досвід нормативної регламентації та реалізації процедури *in absentia*, який розглядається як прийнятний для національного права стосується механізмів забезпечення виконання особою, яка ухиляється від слідства і суду своїх процесуальних обов'язків шляхом накладення тимчасового арешту на її майно, обмеження у здійсненні цивільних прав, тимчасової конфіскації та ін. Перспективною є регламентація порядку визнання підозрюваного, обвинуваченого стороною, яка не виконала своїх зобов'язань та наслідків такого рішення.

Незважаючи на існування інституту заочного провадження у законодавстві багатьох (але не всіх) країн, підхід законотворців до регламентації різних процесуальних питань суттєво різниться. Імплементация зарубіжного досвіду в національне

право передбачає: 1) урахування позицій ЄСПЛ щодо застосування процедури *in absentia* (насамперед рішень, у яких країна, досвід якої вивчається, є стороною); 2) порівняння кримінального процесуального законодавства з позицій практичної можливості реалізації положень, що вивчаються та їх регламентації у нормах КПК України, визначення зв'язку з іншими нормами та способи узгодження; 3) оцінка подібності/відмінності конституційних принципів і правових традицій; 4) можливість практичної реалізації певних механізмів у національному праві і правозастосовній діяльності та соціально-правові наслідки; 5) доцільність запровадження конкретних механізмів з точки зору їх потенціалу у вирішенні національних проблем спеціального кримінального провадження.

Недопустимим є механічне копіювання положень законодавства інших країн, практична реалізація яких може виявитись неможливою або нецільною у правовому і соціальному контексті.

Література

1. Арабули Д.Т. Заочное производство по уголовным делам: история и современность. Челябинск : Полиграф-Мастер, 2007. 283 с.
2. Механізм притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка перебуває за межами країни: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29319.pdf>.
3. Wetboek van Strafvordering. URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1808121230.
4. Рішення у справі «Лала проти Нідерландів» (Lala v. the Netherlands): рішення Європейського суду з прав людини від 23 серпня 1994 року: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=374>.
5. Рішення у справі «Кромбах проти Франції»: рішення Європейського суду з прав людини від 13 лютого 2001 року. URL: http://www.rroi.narod.ru/echr/another_2/krombach.htm.
6. Рішення у справі «Кромбах проти Франції»: рішення ЄСПЛ від URL: http://www.rroi.narod.ru/echr/another_2/krombach.htm.
7. Попелюшко В.О. Альтернативи заочному провадженню (*in absentia*): на досвіді Німеччини. *Вісник академії адвокатури*. 2015. № 2(33). С. 138–144.

Анотація

Шумейко Д. О. Правове регулювання та правозастосовна практика здійснення спеціального кримінального провадження у окремих зарубіжних країнах. – Стаття.

Виокремлено спільні і відмінні підходи до законодавчого регулювання провадження *in absentia* у різних країнах, що зумовлені особливостями соціально-політичної обстановки, правових традицій, суспільних запитів та потреб. Визначено умови імплементации зарубіжного досвіду у національне право.

Ключові слова: спеціальне кримінальне провадження, *in absentia*, зарубіжний досвід, практика ЄСПЛ.

Аннотация

Шумейко Д. А. Правовое регулирование и правоприменительная практика осуществления специального уголовного производства в отдельных зарубежных странах. – Статья.

Определены общие и отличительные подходы к законодательному регулированию производства in absentia в разных странах, обусловленные особенностями социально-политической обстановки, правовых традиций, общественных запросов и потребностей. Определены условия имплементации зарубежного опыта в национальное право.

Ключевые слова: специальное уголовное производство, in absentia, зарубежный опыт, практика ЕСПЧ.

Summary

Shumeiko D. O. Legal regulation and law enforcement practice of implementing special criminal proceedings in certain foreign countries. – Article.

Common and different approaches to legislative regulation of in absentia in different countries are distinguished, due to the peculiarities of the socio-political situation, legal traditions, public inquiries and needs. The conditions for the implementation of foreign experience in national law are determined.

Key words: special criminal proceedings, in absentia, foreign experience, ECtHR practice.